

De Onderwijzers.

Er heeft zich een „Onderwijzers-zendings-commissie“ gevormd. Het doel is zendingsbelangstelling-kennis en liefde onder en door de onderwijzers te bevorderen. De onderwijzers zullen door deze commissie worden opgewekt de conferenties te luisteren te bezoeken, en op de onderwijzersvergaderingen ook zendingsonderwerpen te behandelen. Tevens stelt de commissie zich beschikbaar tot het geven van inlichtingen en verspreiden van berichten. Voorzitter is de heer Joh. Meerwald te Utrecht, Poortstraat 20, secr. de heer G. Sleutel te Leiden, Garemarkt 19.

Deze commissie zal nuttig werk kunnen doen, en wij juichen haar oprichting toe. Het zal echter wel gewenscht zijn, dat deze commissie zich in verbinding stelle met de commissies, door de onderwijzersverenigingen zelf ingesteld, opdat er eenheid zij in gedragslijn.

J. D. WIELENGA.

LITERATUUR EN KUNST.

Moderne letterkunde en Christelijke opvoeding.

XV.

Opvoedkundige bezinning.

We hebben het nog over de brochure van Ida Heyermans: „Onze jongeren en de moderne literatuur“.

Ik wil er nog meer van vertellen, want het is een „teeken“, dit oordeel van een moderne vrouw over moderne letterkunde.

Dat zij aan de literatuur een opvoedkundigen eisch stelt, vooral in verband met den zielkundig gewichtigen overgangleeftijd (puberteitsjaren) der jeugd, weten wij reeds.

Moedig heeft zij het gezegd, al voelt zij de lachende oogen van zedelijkheidsnihilisten op zich gericht.

Daar staat het: „Wie dergelijke eischen (n.l. van waarheid, gezondheid, idealisme) aan de literatuur voor onze jongeren stelt, heeft soms het gevoel van een roepende in de woestijn te wezen, omdat er nog zoo geofferd wordt aan de goden van den dag“.

Al spreekt zij het niet letterlijk uit, toch laat ze onze moderne, letterkundig-toonaangevende wereld flinjes voelen, dat zij door het oude paganisme van Griekenland wordt veroordeeld.

Plato, de „goddelijke“, die alle dingen, ook de staatkundige vorming van den mensch, bezag in het eeuwigheidslicht der achter de tijdelijke vormen verborgen wezenlijke wereld, vermaant de opvoeders, of wachters der menschheid, aan de jeugd geen boeken in handen te geven, die den eerbied voor de goden schokken kan, of de ziel ontroeren met verschrikkingen uit de onderwereld. Zelfs de verzen van Homerus acht hij op dien grond niet onbedenklijk voor de jongeren. „Niet alsof ze niet dichterlijk zijn en voor de menigte niet aangenaam om te hooren, maar juist hoe dichterlijker zij zijn,

des te minder moeten zij gehoord worden door kinderen en mannen, die vrij moeten zijn en voor slavernij banger zijn dan voor den dood“.

In zijn ideaal-staat wil Plato zelfs een verbod uitvaardigen tegen kunstenaars, en hen beletten het lage, gemeene en onbehoorlijke, door hun kunst af te tekenen. Daarentegen moet de staat zulke mannen in bescherming nemen, die „van nature den aard van het schoone en edele juist kunnen opsporen“, opdat de jongelingen, die met hun kunst in aanraking komen in een „luchtstroom van gezonde levenskracht“ ademen, en zij al aanstonds van hun prille jeugd af ongemerkt tot gelijkheid, liefde en overeenstemming, met goede gedachte-uitingen, worden gebracht“.

Wanneer het „christelijk“ Nederland, dat in zijn maatschappelijk organisch leven het christendom over het geheel buiten werking stelde, nu eens begon naar de stem van dezen grooten heiden te luisteren!

Dan hadden wij tenminste een begin van bezinning en hervorming op het verwilderd letterkundig gebied.

Nu komt Ida Heyermans met sprekende, concrete, voorbeelden, hoe ontactisch en onpaedagogisch op onze inrichtingen van onderwijs de jeugd soms met zielstorende literatuur in aanraking wordt gebracht.

Zij kiest (evenals wij dit vroeger bij een soortgelijk onderzoek deden) haar uitgangspunt in de officieele leesboeken, op verschillende scholen reeds jaren lang in gebruik.

Het eerst noemt zij „De bloeiende bonger“, een bloemlezing, samengesteld door W. C. Rengers Hora Siccama en Herman Poort. Als titelprent bevat dit boek een reproductie van den „dronken vioolspeler“ van Jan Steen, en in verband met deze prent geven de bloemlezers deze kunstbeschouwing ten beste (?): „We moeten dus een werk van literatuur niet lezen om te weten wat er verteld wordt, maar om te gevoelen hoe er verteld wordt“.

Evenals bij de literatuur geeft ook bij iedere andere kunst niet het onderwerp ons het genot der schoonheid, maar de manier waarop het onderwerp tot uiting is gebracht.

Bij de teekenkunst bijvoorbeeld. Er is in het prentenkabinet te Den Haag een teekening van Jan Steen, die ons een dronken vioolspeler te zien geeft. Wanneer we een zoo weerzinwekkenden dronkaard in werkelijkheid zagen, zouden we stellig een grooten afkeer van hem gevoelen. Maar de teekenaar heeft hem op zulk een wijze weergegeven, dat wij onwiderstaanbaar door de schoonheid van het werk getroffen worden.

De eigenlijke inhoud van een stukje literatuur kan dus geen invloed hebben op ons mooi- of leelijk-vinden; de vraag is alleen, op welke manier die inhoud is medegedeeld. Toch zal wel dikwijls ons moreel gevoel onzen voorkeur of afkeer voor den inhoud bepalen, maar dat heeft

mislukking ook hier het materialisme voeren mocht.

De zoogenaamde moderne wetenschap heeft ons behalve een grenzeloze wanorde in de feiten nog iets anders nagelaten, namelijk een woord van bijna hypnotische kracht, „evolutie“. Dit woord zou de sleutel zijn tot alle geheimen, zou de oplossing geven van alle vraagstukken, omdat het de wording ontsluit zou. L'evolution c'est la revolution sans avoir l'air. Geen principieel verschil tusschen dood en leven, tusschen dier en mensch, tusschen stof en geest, geen qualiteiten, alleen quantiteiten, geen zijn, alleen worden, alles vloeiend (panta rei) — geen God, alleen evolutie. Diepere bezinning leerde, dat waar werkelijk evolutie, dat is ontwikkeling, ontplooiing als verschijnsel is waar te nemen of vermoedelijk heeft plaats gehad, de vraagstukken pas beginnen, de onzienlijke dingen en krachten nog moeten worden gezocht, die dit zienlijke hebben gewekt. Zelfs als evolutie in zijn eenvoudigste vorm optreedt en in knop of kiem het wordende in miniaturvorm is gepraeformeerd, dan nog zijn daar krachten en werkingen noodig, die wasdom, die de ontplooiing geven.

Zoo is thans met name de wording van het levende een vraagstuk in de wetenschap, dat meer dan ooit om oplossing, althans om verheldering roept. Zal dit mogelijk zijn? Al is de naieve opvatting wel algemeen verlaten, als veroverde in den loop der tijden de wetenschap het onbekende terrein stuk voor stuk, als ware de wetenschap alleen eene hoeveelheid ervaring, niemand heeft er nog aan gewanhoopt, dat ook mettertijd het levensraadsel opgelost zal worden. Daar is echter een Fransch wijsgeer in onzen tijd, Henri Bergson, die meent dat het verstand echter nooit het leven zal kunnen begrijpen. Het verstand is aangelegd, volgens Bergson, op het doode, op het verdeelen en nimmer kan men de beweging, de wording zelf begrijpen, al plaatst men nog zooveel beelden naast elkander. Wie een groote stad wil „kennen“, kan niet volstaan met het bezien van de stad van vele zijden. Nog zooveel plaatjes kunnen niet vervangen den indruk van hem, die eenmaal „erin“ was, die het leven meeleefde. Zoo is ook alleen het leven door het leven te verstaan. Niet het verstand, maar de intuïtie zou het wezen van het leven kunnen ont-

dan geen invloed op de waarde van het werk als literatuur“.

In de laatste woorden ligt gelukkig een beginseltje van beperking, maar deze inbinding is te flauw om de giftige kracht van de vooropgezette kunstfilosofie onschadelijk te maken.

Zeker, er is iets waars in de stelling, dat de kunst in sommige gevallen hetgeen op zichzelf leelijk of huiveringwekkend is (b.v. een slagveld) tot schoonheid kan vereelen, maar tegenover wat zondig en onzedelijk is staat de toovergodin „kunst“ onmachtig. Zij kan het onheilige niet heiligen. Een dronkaard kan nooit mooi worden. Zelfs niet op een doek van Jan Steen.

Ida Heyermans heeft recht tot het oordeel, dat „dronkenschap voor kinderen nooit mag overgoten worden door een saus van schoonheid (het beeld is niet gelukkig! W.), omdat het gezonde insinkt van elken onbedorven knaap en elk frisch meisje zich met afschuw van dronkenschap afwendt“.

Het is niet te verwonderen, dat in leesboeken, die naar het genoemde kunstbeginsel zijn samengesteld, menige „Jan Steen“ aan kinderoogen wordt voorgelegd.

Mejuffrouw Heyermans is in verschillende moderne bloemlezingen aan het onkruidlezen gegaan, en geeft verbijsterende staaltjes van opvoedkundige onwijsheid.

In het, ook op christelijke normaalscholen wel, gebruikte, veel geprezen boek „Nederlandsche Letterkunde“ van D. de Groot, L. Leopold en R. R. Rijkens b.v. wordt de jeugd in kennis gebracht met Ada Gerlo's „Herinneringen van een onafhankelijke vrouw“ en daarbij „vergaat“ op een citaat, dat, op zijn zachtst gesproken, de leerlingen niet sterker maakt in het waken tegen vroegrijdige zinneprikkels.

Er staat een beschrijving in van de „heldin“, Ada, die op haar kamer, terwijl het bloed gloeiend door haar wangen golfte, met lange kussen haar handen kust, die even tevoren in het rijtuig door haar cavalier zijn gezoend.

En waar de aanhalingen op zichzelf niets aanstootelijks bevatten, daar blijft toch het bezwaar, dat de kinderen door het citaat in aanraking komen met een boek, hetwelk als geheel voor hen niet past.

Er zijn wel „opvoeders“, die meenen, dat men een scherpe grens kan trekken tusschen „de gelezen bloem“ en het boek, maar de ervaring is hier betere leermeesteres, dan de mooie theorie.

Door het „fijne“ stukje in het leesboek worden de kinderen gelokt het heele boek ergens „op te schommelen“.

Ida Heyermans deelt ook mede, dat in eene vergadering in Rotterdam, waar dit onderwerp werd behandeld, door de beambten van de Rotterdamse gemeentebibliotheek als een feit werd medegedeeld: „De jongens en meisjes komen boeken vragen, waarvan zij op school fragmenten (gedeelten) hebben gelezen, boeken als Geertje van Johan de Meester“.

Op dien grond keurt Ida Heyermans het af, dat

sluieren. Het is hier niet de plaats om de leer van Bergson critisch te beschouwen, waar het alleen de bedoeling is den indruk te wekken, dat niet alleen velen meenden, dat achter de zienlijke dingen geen onzienlijke bestaan of de onzienlijke tevens onkenbaar zijn, maar dat ook de meening is uitgesproken, dat andere functies van den geest, dan die welke in de wetenschap werkzaam zijn, de geheimen der levende natuur ontsluit moeten. Dat het vinden van nieuwe hypothesen inderdaad niet alleen een verstandelijke functie is, is zeker; het is gebonden aan onze geheele persoonlijkheid en mij dunkt, dat ieder die het terrein der levensverschijnselen nauwgezet doorzoekt, hetzelfde moet ervaren als Samuel Butler, die in zulke schoone bewoordingen de ontdekking en ontwikkeling van zijn psychische beschouwing van het leven beschrijft. „Ik geef toe“, zoo zegt Butler, „dat toen ik voor mijn onderwerp ging werken, ik er niet ernstig in geloofde. Ik zag als het ware een steen op den grond liggen met een aantrekkelijken glans; deze opnemende, draaide ik hem voor mijn genoegen om en zag, hoe meer ik hem beschouwde, de steen steeds schitterender worden. Tenslotte werd ik er zoo door geboeid, dat ik aan mijn verbeelding den vrijen teugel liet. Het aanzicht der wereld veranderde, de steen, welke ik gedachteloos opgenomen had, bleek een talisman van onschatbare waarde te zijn en opende een deur, waardoor heen ik een blik wierp op eene vreemde en belangwekkende verandering“.

Maar vergeten wij ook niet, dat het onzienlijke in de wetenschap alleen aan het zienlijke kan nagespeurd worden en de feiten in het leven van de natuur ons voor alles moeten leiden. Ongestraft zal de denker over de natuur zich niet van het zelf waarnemen en beproeven van zijn object kunnen onthouden. Immers, de werkelijkheid heeft zich tot dusverre aan de naar hare wetten zoekende wetenschap altijd nog verheven en rijker onthuld als de uiterste inspanning van mythische fantasie en metaphysische speculatie haar wist uit te beelden, schreef eens dezelfde groote geleerde, die zoo terecht de groote taak der wetenschap zag in de „Künstlerische Auseinandersetzung der Tatsachen“.

F. J. J. B.

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN.

De taak der Natuurwetenschap. (II.)

Denkers van alle tijden, die een geestelijke achtergrond der dingen aannamen, wezen steeds op de harmonie en doelmatigheid der levende natuur. Schopenhauers „Wille“, Van Hatmann's „Unbewusste“ en Bergson's „Elan Vital“, de hoeksteen van hun systemen, zijn begrippen welke ontstaan zijn uit het denkend beschouwen van de verschijnselen des levens. De biologische feiten behooren dus tot de grondslagen van alle hypothesen, welke op den mensch naar verstand en hart beslag hebben gelegd, welke zijn gedragslijn hebben bepaald, zijn oordeel en zijne waardeering, zoowel als zijne moreele normen.

Het leven der mieren b.v. verenigt in zich de schoonste en de hoogste harmonische samenhang, die de levende natuur vertoont. Geen wonder, dat vanaf de grijze oudheid juist deze zichtbare verschijnselen de uitdrukking werden geacht van onzichtbare krachten en wetten, die hier ten duidelijkste geopenbaard, overal waar leven in hunne werkzaamheden ontvouwen. Wees niet reeds Salomo op de wijsheid der mieren en wel op het zeer bijzondere van hunne wijsheid, n.l. om zonder overste, ambtman, noch heerscher hun brood te bereiden in den zomer en hun spijs te vergaderen in den oogst.

Hier scheen de wijsheid, waarvan de geheele natuur getuigde, ten duidelijkste zich te openbaren. Scheen het niet aan zoovele anderen in de oudheid en later tijd, alsof in de mieren een redelijk gedrag, een verstandig handelen optrad, zooals dit alleen bij den mensch aanwezig is en daarmee eenzelfde aard van psychische verschijnselen bij dier en mensch bestond en de mieren schenen te getuigen, dat de mensch door zijn verstand zich niet verhef boven de dierenwereld en zelfs in vele opzichten daarbij achterstond?

Maar ook de moderne wetenschap, met name de mechanistische levensbeschouwing, vond in de verschijnselen van het mierenleven een toets voor zijn consequente doordenkbaarheid, om, zooals wij later gelegenheid zullen hebben nader uiteen te zetten, daarbij te toonen tot welk een volkomen

onze
lezin
hui
Me
rid
luk
Her
De
A
toch
gesc
neer
niet
naar
za
he
Er
„inw
van
geeft
Bru
sen,
dige
Oc
Er
waar
voor
van
dron
Daar
als d
erker
Ida
uitra
hem
weer
geen
in w
gerer
word
den
Me
In
verze
Salot
simis
En
ziel
Te
ken
als l
Een
Sch
de l
Dit
sprak
uit e
huid
passa
bruid
huwe
Ida
breng
getuig
retise
dit l
Wa
van
haar
make
Wij
mans
stren
opv
tact
der j
den
Na
buiten
onder
in de
in Ar
nomen
aan d
H.
besch
J.
nietvoo
gebru
H.
Ond
groot
zijn i
gehee
groot
van e
Vader
nauw
De G
gewes
De be
begins